

Реферат на тему: "Роди і жанри літератури"

Тематично-літературні

Реферат на тему:

"Роди і жанри літератури"

ЖАНР (франц. *genre*), історично сформований внутрішній підрозділ у всіх видах мистецтва; тип художнього твору в єдності специфічних властивостей його форми і змісту. Поняття "жанр" узагальнює риси, властиві великій групі досягнень якої-небудь епохи, чи нації світового мистецтва взагалі. У кожному виді мистецтва система жанрів складається по-своєму. У літературі жанр визначається на основі приналежності досягнень до роду літературного, переважно естетичної якості (ідейно-оцінного настрою — сатиричного, патетичного, трагічного), обсягу твору і способу побудови образу (символіка, алегорія, документальність): епічний жанр (героїчна поема, роман, розповідь), ліричний (ода, елегія, вірш, пісня), драматичний (трагедія, комедія). У 20 ст. відбувається інтенсивний процес взаємодії і модифікації жанрів.

РІД ЛІТЕРАТУРНИЙ, епос, лірика, драма. Визначається по різних ознаках: з погляду способів наслідування дійсності (Аристотель), типів змісту (Ф. Шиллер, Ф. Шеллінг), категорій гносеології (об'єктивне — суб'єктивне в Г. Гегеля), формальних ознак (А. Н. Веселовський), психології (Е. Штайгер). Незважаючи на розмитість визначень міжродових границь і достаток проміжних форм (ліроепічна поема, лірична драма), у кожному творі, як правило, можна виділити родову домінанту: оповідання про подію (епос), суб'єктивно-емоційне міркування (лірика), діалогічне зображення подій (драма).

Для того, щоб вміти читати і розуміти написане і навіть ненаписане, читач повинен уміти розрізняти літературні жанри. Визначити до якого жанру належить твір, значить глибше і точніше зрозуміти твір. Письменник, обмірковуючи задум і працюючи над його втіленням, співвідносить його з тим чи іншим жанром. Інакше і бути не може, адже прийоми побудови твору характерні для кожного жанру.

Ознаки жанру можуть бути самими різними і відноситися до будь-якої сторони художнього твору. Ці ознаки, тобто прийоми, що організують композицію твору, є прийомами домінуючими, що лагодять собі всі інші прийоми, необхідні в створенні художнього цілого. Такий чільний прийом іноді називають домінантою. Сукупність домінант є визначальним моментом в утворенні жанру.

Не варто вважати, що жанри раз і назавжди жорстко визначені. Вони живуть і розвиваються. Причина, що висунула даний жанр може відпасти, основні ознаки жанру можуть змінюватися, але жанр продовжує жити генетично. Так сучасний роман еволюціонував із середньовічного лицарського роману. Буває, що жанри розпадаються, як трапилося в літературі XIII ст. з комедією, що розпалася на чисту комедію і "слізну

комедію", з якої виросла сучасна драма.

Ніякої твердої класифікації жанрів провести неможливо. Їхнє розмежування завжди справедливе тільки для визначеного історичного моменту; крім того, їхнє розмежування відбувається відразу по декількох ознаках, причому ознаки одного жанру можуть бути зовсім іншої природи, чим ознаки іншого, і зовсім не виключати один одного.

Прийнято виділяти чотири класи жанрів, три роди літератури: драму, лірику, епос і сатиру.

1. ДРАМАТИЧНІ ЖАНРИ

Драматична література (греч. drama, букв. — дія) характеризується пристосованістю для сценічної інтерпретації. Основною її ознакою є призначення її для театрального спектаклю. Текст драматичного твору розпадається на двох частин — мови героїв і ремарки, що вказують режисеру на декорації і дії персонажів.

Твір, написаний у формі мови персонажів і ремарок, і є добутком "драматичної форми". Це поширюється і на ті твори, що прибігають до цієї форми без розрахунку на сценічну інтерпретацію.

Ведучі жанри драми: трагедія, комедія, драма (як жанр), трагікомедія, водевіль, мелодрама.

2. ЛІРИЧНІ ЖАНРИ

До лірики (греч. lyrikos — вимовний під звуки ліри) належать віршовані твори малого розміру.

У ліриці увага художника зосереджена на відтворенні епізодів із внутрішнього життя людини. Поет уловлює зародження почуття, зображує його розвиток, наростання і деякий фінал — як осмислення саморозвитку.

Цей рід літератури охоплює безліч віршованих жанрів, наприклад: елегія, романс, газель, сонет, пісня, вірш і т.д. Усі жанри ліричної поезії розрізняються з великою часткою умовності, хоча в минулому критика рекомендувала поетам строго дотримувати їхні внутрішньовидові, жанрові ознаки. Більше поширення одержало членування лірики на жанри по тематичній ознаці — лірика пейзажна, філософська, любовна і т.п.

3. ЕПІЧНІ (ОПОВІДАЛЬНІ) ЖАНРИ

На епічних творах (греч. epos — слово, оповідання) варто зупинитися трохи докладніше.

"У добутках епічного жанру, — пише теоретик Н. Гуляєв, — письменник виступає як аналітик, дослідник дійсності, що з'ясовує обставини, що змусили персонажів зробити ті чи інші вчинки".

Прозаїчне оповідання поділяється на дві категорії: мала форма — новела (в українській термінології — оповідання) і велика форма — роман. Саме розмір — визначальний фактор у класифікації оповідальних творів. М. Веллер визначає розповідь як закінчений прозаїчний твір обсягом до 45 сторінок. Така річ читається на одному подиху, без стомлення.

Границю між великою і малою формами установити неможливо. Так, у російському літературознавстві для оповідань середнього розміру часто використовують термін "повість".

Від обсягу твору залежить, як автор розпорядиться матеріалом, як побудує сюжет, як введе в нього свою тематику.

Мала форма звичайно має просту фабулу (що не стосується складності і заплутаності окремих ситуацій) з коротким ланцюгом ситуацій, що змінюються, чи, вірніше, з однією центральною зміною ситуацій.

Тому що розповідь дається звичайно не в діалозі, а в оповіданні, то в ньому набагато велику роль грає казковий момент, а значить і особистість оповідача. Виведення оповідача супроводжується, по-перше, роз'ясненням його мотивів, що обрамляють, (обстановка, у якій був почутий розповідь, мотиви, що викладають привід до розповіді і т.п.), по-друге, розробкою розповідної манери в мові і композиції.

Втім, безліч новел написана в манері відверненого оповідання, без введення оповідача.

Крім фабульних, можливі і безфабульні розповіді, у яких немає причинно-тимчасової залежності між мотивами. Типовим прикладом такої розповіді може служити чеховська "Книга скарг".

Основною ознакою жанру новели є тверда кінцівка. У фабульній новелі такою кінцівкою може бути розв'язка. Можливо, що оповідання не зупиняється на мотиві розв'язки і продовжується далі. У такому випадку, повинна виявити себе ще якась кінцівка.

Звичайно в короткій фабулі, де важко із самих фабульних ситуацій розвинути остаточну розв'язку, розв'язка досягається шляхом введення нових осіб і мотивів, не підготовлених розвитком фабули. Ця новизна кінцевих мотивів і служить головним прийомом кінцівки розповіді. Так, наприкінці новели може стояти моральна чи інша сентенція, що як би роз'ясняє зміст того, що відбулося. Сентенціозність може бути і неявною.

У Марка Твена є новела, де він ставить своїх героїв у безвихідне положення. Як кінцівку він оголює літературність побудови, звертаючись як автор до читача з визнанням, що ніякого виходу він придумати не може. Цей новий мотив (автора) ломить об'єктивне оповідання і є міцною кінцівкою.

У самі різні епохи існувала тенденція до об'єднання новел у цикли, що викладаються за принципом деякої єдності: в оповідання вводилися об'єднуючі мотиви. У "1001 ночі" об'єднуючим є казка про Шахерезаду, а в "Декамероні" — історія про суспільство, що переживає епідемію чуми і витрачаючим час за розмовами і оповіданнями.

При більш тісному зближенні цикл новел можна перетворити в роман. На цьому порозі між циклом і єдиним романом знаходиться "Герой нашого часу". Але однієї тільки спільності героя розповідей недостатньо, щоб виник роман. Так, "Пригоди Шерлока Холмса" усе-таки залишаються збірником новел.

Звичайно в новелах, об'єднаних у роман, не задовольняються спільністю тільки головного героя, але й обличчя епізодичні також переходять з новели в новелу (ототожнюються). Але і цього недостатньо. Необхідно не тільки об'єднати новели, але і зробити їхнє існування немислимим поза романом, тобто зруйнувати їхню цілісність. Це досягається відсіканням кінцівки новели, сплутуванням мотивів (підготовка розв'язки однієї новели відбувається в межах іншої) і т.д. Шляхом такої обробки новела як самостійний твір перетворюється в новелу як сюжетний елемент роману (інакше — епізод).

Роман як велика оповідальна форма звичайно зводиться до зв'язування розповідей воедино.

Типовий прийом зв'язування — це послідовний виклад новел, нанизується звичайно на один героя і, що викладається в порядку хронологічної послідовності. Подібні романи будуються як біографія чи героя історія його подорожей.

Для того, щоб спостерігався поступальний рух у романі, необхідно, щоб кожен новий чи епізод розширював тематичний матеріал, чи кожна нова пригода повинна бути складніше попереднього, чи повинні відкриватися нові сторони внутрішнього світу героя.

Роман такої побудови називається східчастим (ланцюговим).

Інший тип романічної побудови — кільцеве. Техніка його зводиться до того, що новела (обрамляюча) розсовується. Виклад її розтягується на весь роман, і в неї впроваджуються як перебуваючі епізоди всі інші новели.

Нарешті, третій тип — це рівнобіжна побудова. Персонажі поділяються на кілька самостійних груп. Історія кожної групи, їхньої дії, район їхньої дії складають особливий "план". Оповідання ведеться многопланово. Герої одного плану переходять у рівнобіжний потік — в інший план, відбувається постійний обмін персонажами і мотивами між оповідальними планами. У таких романах варто розрізняти паралельність як одночасність дії і паралельність як зіставлення і порівняння (згадаєте детектив Вайнерів, де розповідається про історію зі скрипкою Страдіварі і життєпис самого майстра).

Тому що роман складається із сукупності новел, то для роману недостатня звичайна новелістична чи розв'язка кінцівка. Закривати роман треба чимось більш значним, чим замикання однієї новели.

У замиканні новели існують різні системи кінцівок.

- 1) Традиційне положення: одруження, загибель героя.
- 2) Розв'язка новели, що обрамляє, як правило, стає розв'язкою роману кільцевого типу.
- 3) При східчастій побудові розв'язкою стає введення нової новели, побудованої інакше, чим попередні. Так, у романі "20000 лье під водою" герой переживає ряд авантур, як бранець капітана Немо. Порятунок з полону — кінець роману, тому що руйнує принцип нанизування новел.
- 4) Для романів великого обсягу характерний прийом "епілогу", де на декількох

останніх сторінках ми довідаємося про події і долі героїв за якийсь проміжок часу.

Узагалі ж розповідь, повість і роман — не жанри прозаїчного епосу, а, скоріше, його види. Прикладами жанрів можуть служити замальовка, мініатюра, нарис, новела, історичний роман, детективний роман, фантастичний роман і т.п. Розподіл це, звичайно ж грубе і дуже умовне. Так, фантастичний жанр сам по собі можна розділити на тверду наукову фантастику, наукову фантастику, "космічну оперу", технотриллер, кіберпанк, фентезі, містику, хоррор і т.д.

Крім докладно освітленого прозаїчного епосу існує епос поетичний, виниклий на стику ліричного й оповідального родів літератури. Поетичний епос представлений поемою, баладою й особливим романом у віршах.

4. САТИРИЧНІ ЖАНРИ

Тривалий час у тлумаченні терміна "сатира" дотримувалися думки, що це група викривальних художніх та художньо-публіцистичних творів різних жанрів. Але в такому випадку до сатиричних важко віднести твори несатиричних жанрів, в яких використовуються прийоми іронії та сарказму. Адже сатира — це не тільки твори викривального характеру, а й спосіб відображення дійсності. Специфіка сатири полягає в тому, що, на відміну від інших жанрів, вона утверджує позитивні ідеали через викриття недоліків.

Українська сатира збагатила літературу творами Остапа Вишні, В. Червенського, Л. Чернова, М. Білкуна, П. Глазового, В. Еллана-Блакитного, О. Ковіньки, Ю. Вухналя.

Критиці нема чого вияснити своє ставлення до предмету сатири — вона покінчила з ним різні порахунки. Критика вже виступає не як самоціль, а тільки як засіб. Її основний пафос — викривання.

З недавнього минулого ми знаємо: де глухнуть критика і самокритика, де аналіз реальної обстановки підмінюється розмовами про успіхи, там створюється обстановка безкарності та вседозволеності.

У сучасній газетно-журнальній сатирі дослідники налічують щонайменше півтора десятка жанрів: сатирична замітка, репліка, фейлетон, памфлет, гумореска (гумористичне чи сатиричне оповідання, жанр), байка, пародія (пародійна хроніка), епіграма, усмішка, анекдот, сатиричний афоризм (фраза), а також комедія (кінокомедія), сатирична повість, сатиричний роман.

Сатирична замітка — жанр настільки популярний в нашій пресі, наскільки і невивчений. Здебільшого, досліджуючи жанри сатири і гумору, про сатиричну замітку не згадують взагалі. У посібнику ж "Теорія і практика періодичної преси" (автор відповідного розділу М. С. Черепанов) взагалі отожднено сатиричну замітку з пародійною хронікою, яка друкується в "Літературній газеті" під рубрикою "Роги і копита". З таким же успіхом пародію на репортаж можна вважати сатиричним репортажем.

Сатирична замітка — це твір газетно-журнальної сатири, в якому стисло, в яскравій, дотепній формі повідомляється про негативний факт з метою його усунення.

Призначення замітки взагалі — повідомлення факту чи фактів дійсності. Але

сатирична замітка є засобом виявлення недоліків, однією з форм критики, викриття. Цій же меті служить факт і в інших сатиричних жанрах, наприклад у фейлетоні. Проте у фейлетоні, зокрема в белетризованому, факти виступають в узагальненому вигляді, як засіб типізації дійсності. Фейлетоніст, повідомляючи факти, створює навколо них певну громадську думку, яка схвалює позитивні дії персонажів, осуджує негативні.

Починаючи роботу над сатиричною заміткою, автор повинен пам'ятати, що існує ряд способів опрацювання фактичного матеріалу, тобто власне написання творів цього жанру. Найбільш поширений з них — пародіювання твору іншого жанру, різновиду. Тут автор намагається якомога далі відійти від прямої констатації факту. Пародійна форма дає можливість широко використовувати іронію. На перший план висуваються незначні подробиці, найчастіше — вигадані.

Другим за частотою вживання є продовження лінії міркувань негативного персонажу (зведення їх до абсурду). Використовуючи його, автор удавано переходить на позицію "героя". Тут слід подбати про збереження почуття міри, не нагромаджувати непотрібні деталі, зайві домислені ситуації. Сам же прийом надзвичайно ефективний, бо він передбачає наявність, крім негативного факту — цифри, факту-випадку тощо, документально зафіксованих слів кожного негативного персонажу.

Помітну роль у вдалому застосуванні згаданих прийомів відіграє домисел. Але є сатиричні замітки, побудовані цілком на домислі або на поєднанні домислу з прямою констатацією фактів.

Близький до розглянутого зараз і прийом, який полягає в широкому проведенні аналогій. Інколи автор не вдається ні до вигаданих ситуацій, ні до аналогій, ні до будь-яких інших способів надання фактові іронічного забарвлення. На допомогу йому приходить звичайне літературне оформлення фактів. Вживаючи слова емоційної оцінки, виділяючи суттєве за допомогою інших лінгвостилістичних засобів, найчастіше таких, що ґрунтуються на анатомії, трансформації фразеологізмів тощо — гуморист досягає потрібного результату.

Фейлетон (фр. *feuilleton* — аркуш) зародився наприкінці XVIII ст. у французькій революційній пресі. Спочатку це були невеликі публікації, друковані у вигляді додатка до видання на окремому аркуші. Згодом такого характеру твори перейшли на газетну сторінку. Ще на початку XX століття жанрові особливості таких публікацій не враховувались: фейлетоном вважали все, надруковане в газеті "підвалом".

Таким чином, фейлетон — сатиричний, художньо-публіцистичний жанр, який виявляє комічну суть негативних фактів і явищ дійсності. За найбільш поширеною класифікацією, фейлетони поділяють на документальні і проблемні. Будь-який фейлетон у тій чи іншій мірі базується на фактах дійсності, тим паче, кожен фейлетон повинен бути проблемним.

Методика роботи над фейлетоном у зв'язку із складністю його як жанру "подвійного підпорядкування" багато в чому відрізняється від методики роботи над творами інших жанрів преси. Найчастіше джерелом тем фейлетонів є редакційна пошта, власні спостереження сатирика.

Звичайно, найбільш плідні такі пошуки фейлетоністів, в яких тематика виступів підказана самим життям, визначається задовго до самого виступу, а потім фейлетоніст лише добирає факти.

Застосовуючи той чи інший композиційний прийом, втілюючи той чи інший задум, порушуючи ту чи іншу проблему, журналіст повинен пам'ятати про величезну відповідальність, яку він накладає на себе, взявшись за написання фейлетону, — жанру, що вимагає пильної уваги до кожного слова, до кожного факту.

Памфлет (від гр. *rot* і *phlego* — все палю) — сатиричний, гостровикривальний твір, у якому розвінчуються суспільно небезпечні явища, розрахований на ідейне знищення об'єкту критики. Памфлет — ефективна зброя боротьби проти реакції, шкідливих антинаукових суспільних концепцій, ідеології і практики небажаних елементів.

Неоціненний внесок у розвиток жанру зробили Іван Франко, Остап Вишня, Кость Котко, Ярослав Галан, Петро Козланюк, Федір Маківчук, Тарас Мигаль.

У роботі над памфлетом дуже фажливо методологічно правильно висвітлювати події. Сатирично переконливі висновки — необхідний компонент твору. Але часто памфлетист сам висновків не формує, а лише підводить до них читача.

Байка — сатиричний чи гумористичний твір повчального характеру з алегоричним вмістом. Персонажами байок, як правило, є фантастичні антропоморфні істоти, в діях і вчинках яких вгадується світ людей з їхніми стосунками, конфліктами тощо. Дослідники виділяють три різновиди байок: сюжетні байки, байки-мініатюри, байки у прозі. Перший різновид — це класична байка, характерна для творчості Г. Сковороди, Л. Боровиковського, Є. Гребінки, Л. Глібова.

У сучасній пресі частіше використовуються два інші різновиди байки, оскільки традиційний різновид значною мірою себе вичерпав.

Таким чином, сучасна преса, використовуючи жанр байки, здебільшого прозові його різновиди, за допомогою давньої алегоричної форми виступає проти різних негативних явищ у нашому житті.

Гумореска — невеликий за обсягом художній твір, у якому розповідається про комічну пригоду чи рису характеру людини. За своїми виражальними засобами вона близька до жанру гумористичного чи сатиричного оповідання. Проте має і свої особливості. Твори цього жанру легкі, мобільні. Не мають жодної зайвої деталі, всі вчинки героїв не лише психологічно, але й сюжетно вмотивовані, сюжет — динамічний, смішний, оригінальний.

Жанр гуморески зародився саме в українській журналістиці 20-30-х років у надрах традиційного для вітчизняної літератури жанру гумористичного оповідання. У той час в цьому оповіданні виступали такі відомі гумористи, як М. Зощенко, В. Чечвенський, Ю. Вухналь, К. Котко, С. Чмелюв та інші. Видатний вклад у розвиток жанру вніс Остап Вишня.

На відміну від гумористичного оповідання, основне завдання гуморески — не детальне змалювання образу персонажу, а відтворення (висміювання) якоїсь одної негативної риси його характеру. Тому характерною особливістю творів цього жанру є

не різностороння характеристика персонажу, а висока сюжетно-ситуаційна напруга розповіді. Саме яскравий, динамічний сюжет і відсутність детальної характеристики персонажу — дві основні ознаки гуморески.

Гумореску зараховують до суто художніх жанрів, у газеті вона набуває публіцистичності, яскраво вираженого громадянського пафосу. Це відбувається внаслідок швидкого реагування на різноманітні явища і події суспільного життя.

Словом, це жанр бойовий, ефективний, який потребує від автора пильного, іронічного, погляду на життя, вміння знайти дотепні деталі, побудувати цікавий комічний сюжет, сконструювати сучасні негативні характеристики.

Епіграма (від гр. епіграмма — напис) — короткий, найчастіше у вигляді монострофи, сатиричний вірш, спрямований проте негативного суспільного явища чи конкретного носія недоліку. Для епіграми характерна гранична концентрація думки, стрімкий розвиток теми, несподівана кінцівка.

Як бачимо, нашим сатирикам є чим озброїтися, щоби сміхом боротися проти всього віджилого, проти недоліків, які гальмують поступальний рух сучасного суспільства.

Цей перелік літературних жанрів ні в якому разі не можна вважати повним і зробленою. Жанри виникають і еволюціонують, тому точну класифікацію можна дати тільки для конкретної епохи, чи школи напрямки. Як хазяїн літературної майстерні, основний напрямок якої — фантастика я спробую (і, сподіваюся, не без вашої допомоги) скласти класифікацію фантастичних жанрів, але це буде трохи пізніше.

Використана література:

- 1) Б. Томашевский "Теорія літератури";
- 2) З.Е. Шаталов "Література — вид мистецтва";
- 3) М. Веллер "Технологія розповіді.